

Jedinstveni i suvremeni pravopis našeg jezika

Prof. Ivo Visković

Od sredine prošloga stoljeća i Srbi i Hrvati pisali su po fonetskom (glasovnom) principu: »Piši kao što govoriš, a čitaj kako je napisano!« — koji je postavio Vuk Stefanović Karadžić i na taj način, zajedno s Ljudevitom Gajem, koji je izvršio reformu latinice, udario temelje pravopisu našeg srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika. Dugotrajna je bila, a i teška i uporna borba, koju su Vuk Karadžić, Ljudevit Gaj i ostali veliki sinovi dva bratska naroda morali voditi sa svojim brojnim protivnicima. Zato je ta borba ujedno i veličanstvena i plodonosna. Protiv Vuka bila je srpska crkvena hijerarhija na čelu s mitropolitom Stevanom Stratimirovićem, knez Miloš i njegova kamarila, a i Matica Srpska na čelu s drom Jovanom Hadžićem. Uz Karadžića, srećom, bila je omladina na čelu s Brankom Radičevićem i Đurom Daničićem. Ljudevit Gaj je također morao voditi žilavu i razboritu borbu za reformu hrvatskog jezika i pravopisa uz pomoć svojih odanih suradnika: Preradovića, Mažuranića, Demetra i brojnih drugih, a oštrica je bila uperena protiv Mađara i mađarona — hrvatskih renegata. Srećom, Gaj je svojim dolaskom na studij u Peštu stupio u krug poznatog ideologa panslavizma Jana Kollara i po njegovim uputstvima izdao prvu hrvatsku gramatiku »Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja« (1830). U njoj je iznio svoje misli i dao prijedlog, kako da se čuva i njeguje voljeni maternji jezik kao najznačajnije sredstvo u borbi protiv tuđina i za stvaranje nacionalne kulture. Na taj način Gaj je najozbiljnije shvatio najpreče pitanje svoga vremena, jer je njegovanje i razvijanje izražajnih mogućnosti hrvatskog jezika značilo ujedno i spasavanje tog jezika od tuđinskih utjecaja. I ne samo to. Značilo je to također i spasavanje narodnosti. Jer to je bilo burno vrijeme kada su se najbolji sinovi, žarki rodoljubi, borili u Hrvatskom saboru svim mogućim silama protiv odvratnog ugarskog zahtjeva, da se mađarski jezik uvede u hrvatske škole. I, srećom, značajne 1847. godine, na opetovani zahtjev preporoditelja Ivana Kukuljevića-Sakcinskog, jednostavno je u Saboru prihvaćena odluka: da se hrvatski jezik uvede kao službeni u sve škole, urede i uopće administraciju.

Iste te 1847. g. doživio je i Vuk Karadžić pobjedu nad svojim protivnicima, jer je »govedarski« jezik postao književnim jezikom. Te godine izlazi njegov prijevod »Novog zavjeta«, a zatim Radičevićeve »Pesme«, Daničićev »Rat za srpski jezik i pravopis«, kao i Njegošev »Gorski vijenac«, dok je godinu dana ranije ugledao svijetlo Mažuranićev ep »Smrt Smail-age Čengića«, a i braća Slovenci su 1847. g. dobili svoje najbolje djelo Prešernov »Sonetni venec« (u njegovim »Poezijama«). Ideje o jeziku Karadžić je primio od svoga učitelja Slovenca Jerneja Kopitara: književni jezik treba da bude onaj, kojim govore najširi na-

rodni slojevi. Po Kopitarovim idejama, izradio je on »Pismenicu srbskoga jezika« (1814), a nešto docnije i »Srpski rječnik« (1818) sa 26.000 riječi, akcentiranih i protumačenih latinski i njemački, dok je drugo prošireno izdanje toga rječnika (1852) sadržavalo oko 47 tisuća riječi.

Kod Hrvata je dr. Ivan Broz sastavio opsežni »Rječnik hrvatskog jezika« na čijem znanstvenom radu ga je i smrt zatekla, pa ga je dovršio Frano Iveković, i zato je u naučnom svijetu poznat pod imenom Broz-Ivekovićev rječnik. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, zahvaljujući našim najboljim učenicima — lingvistima i filozozima — uspjela je izdati veliki broj svezaka jedinstvenog grandioznog i monumentalnog Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika, i to je nesumnjivo najveći uspjeh naše nauke.

Međutim, tokom vremena razvile su se izvjesne diferencije u pisanju između hrvatskih i srpskih pisaca i pored znamenitog Bečkog dogovora, kome su prisustvovali i zaključke potpisali najbolji sinovi oba naroda. To je dolazilo poglavito otuda, što su se hrvatski pisci više-manje držali blaže etimologije, dok su srpski pisci iz Srbije i prečanskih krajeva nešto više i dosljednije primjenjivali fonetski princip. Takvo je stanje potrajalo do g. 1892, kada je neumorni učenjak dr. Ivan Broz izdao u Zagrebu za školske potrebe prvi »Hrvatski pravopis«, držeći se uglavnom načela Karadžića i Gaja i samo ponegdje odstupajući od njih. Taj Brozov Pravopis doživio je za njegova života više izdanja, a iza njegove smrti izdao ga je dr. Dragutin Boranić pod imenom Broz-Boranić. Posljednje, sedmo izdanje »Hrvatskog pravopisa« izašlo je pred konac rata 1917. g. Nakon Prvog imperijalističkog rata izdao je prof. Boranić »Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika«, i taj njegov Pravopis je g. 1951. doživio svoje deseto izdanje. Ovom prilikom treba naglasiti da se u vrijeme vojno-monarhističke diktature u staroj Jugoslaviji, t. j. od 1929. do 1939. g. na čitavom teritoriju, izuzev Slovenije, morao upotrebljavati »službeni« pravopis dirigitiran od Ministarstva prosvjete od 15. juna 1929., i tako su gažena prava makedonskog i ostalih naših naroda. Od 1939. g. do danas Hrvati se služe Boranićevim pravopisom.

Prvi svoj Pravopis dobili su Srbi ili bolje reći beogradsko književno središte 1923. g., a priredio ga je dr. Aleksandar Belić, predsjednik Srpske akademije nauka u Beogradu. Belićev Pravopis je do Drugog imperijalističkog rata doživio tri izdanja, a nakon rata (1952) jedno (prošireno) izdanje.

U Sarajevu, također nakon rata, pojavio se novi, treći pravopis za štokavsko srpskohrvatsko područje — »Pravopis srpsko-hrvatskog jezika« dra Jovana Vukovića, profesora Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a nastao je kao posljedica nekih Vukovićevih neslaganja sa prof. Belićem.

Logički, sva ova neslaganja naših jezikoslovaca i ta podijeljenost unosila su sve veću zbrku i pometnju, bolje reći kaos i kod intelektualaca, a da se i ne govori o zbrci i nedosljednosti u pisanju kod najširih slojeva. A to se osjeća i danas. Dakle, to traje decenijima.

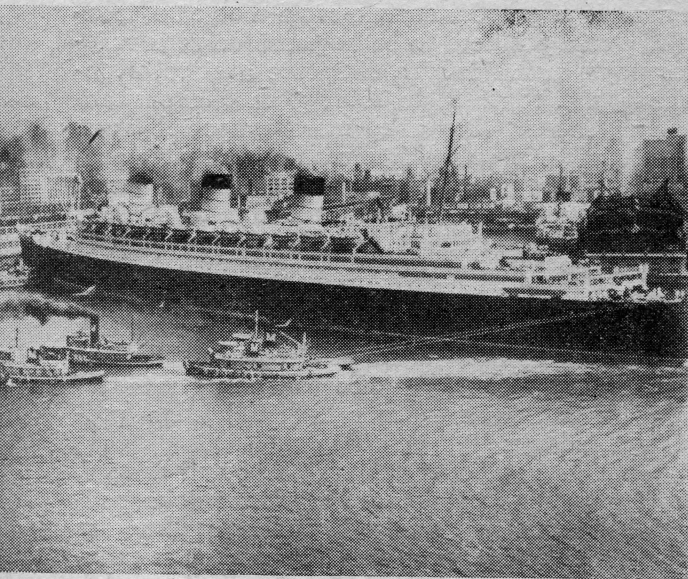
I možda bi to trajalo još prilično dugo da nije novosadska Matica Srpska preko svoga časopisa pozvala na učešće u anketi o jeziku i pravopisu srpskohrvatskog jezika naistaknutije naše učenjake, koji se bave tom problematikom, prvenstveno profesore univerziteta, književnike, a i neke političke i javne radnike. Odaziv je bio zadovoljavajući, jer su najeminentniji predstavnici naše nauke najozbiljnije shvatili značaj toga problema i iznijeli svoja mišljenja (pored ostalih dr. A. Barac, dr. A. Belić, Ivo Andrić, Mirko Božić i dr.). Otada je održano 4 sastanka Komisije za izradu našeg jedinstvenog i suvremenog pravopisa, i to u Novom Sadu, Beogradu, Zagrebu i Sarajevu. Članove Pravopisne komisije imenovale su Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpska akademija u Beogradu, a zatim Filozofski fakulteti u Zagrebu i Beogradu, i to svaki po svoja dva predstavnika, a po jednoga predstavnika imenovali su: Filozofski fakultet u Sarajevu, kao i Matica Srpska u Novom Sadu i Matica Hrvatska u Zagrebu. Prema tome, komisiju su sačinjavali ovih 11 članova: Dr. Radomir Aleksić, dr. Aleksandar Belić, Miloš Hadžić, dr. Josip Hamm, dr. Mate Hraste, dr. Ljudevit Jonke, Radovan Lalić, Slavko Pavešić, Pavao Rogić, dr. Mihajlo Stevanović i dr. Jovan Vuković. Princip je, da Komisija nema svog stalnog predsjednika nego na njezinim sjednicama svaki dan predsjedava drugi član Komisije, što je najbolji znak demokratičnosti, a kao veoma važan proceduralni zaključak treba istaći, da se zaključci sastanka Komisije treba da donesu nakon iznošenja misli i gledišta svakog člana o svakom pravopisnom pitanju i nakon usvajanja pojedinih stilizacija teksta.

Prilikom pretresa bilo kojeg pravopisnog problema i donošenja o njemu principijelnog zaključka, detaljna se stilizacija povjerava jednom od članova Pravopisne komisije, a kad je on izradi, ona se razdijeli svima članovima, pa se o njoj na plenumu na dugo raspravlja i donosi zatim konačan tekst pravopisnoga zaključka. Ali glavno je da će princip najšire demokratičnosti biti mjerilom i prilikom usvajanja konačnog teksta pravopisnih zaključaka, a ne da će biti dirigiran odozgo kao nekadašnji prvi pokušaj ujednačivanja pravopisa 1929. godine odlukom ondašnjeg ministarstva prosvjete. Sva ovakva općenarodna i kulturna nastojanja moraju poteći odozdo, od naroda, u konkretnom slučaju prvenstveno od jezikoslovaca i pisaca, ali i da se svi i najširi slojevi izjasne i izraze svoj stav i svoje mišljenje. Jedan od članova Komisije, dr. J. Hamm, prof. Sveučilišta u Zagrebu, koji se nedavno bavio znanstvenim radom u Dubrovniku, izjavio je: »Očekujem da ćemo možda ove, a najdalje do iduće godine dobiti zajednički pravopis za čitavo štokavko područje. Zajedno s pravopisom izdat će se i pravopisni rječnik, za koji je kod nas u Zagrebu skupljena sva građa, tako da će se odmah štampati čim se dovrši teoretski dio Pravopisa. Taj pravopis, odgovarat će — nadamo se — potrebama našega književnog jezika i moći će te potrebe podmiriti za dugi niz godina. Kad budu donesene konačne formulacije, Pravopis će biti objavljen i stavljen na javnu diskusiju, tako da neće biti u konačnoj redakciji djelo pojedinaca, nego **cijele naše narodne zajednice**. Osobito će važno biti da književnici i naučni radnici, učitelji, nastavnici i profesori, pa i slagari u tiskarama, dadu svoja mišljenja, jer će **jedino** tako Pravopis moći odgovarati potrebama **s v i h**.«

Od sva dosadašnja četiri sastanka ipak je bio najvažniji sastanak Pravopisne komisije u Sarajevu, koji je održan od 19. do 24. ožujka t. g., jer su na njemu, zahvaljujući najboljoj obostranoj volji riješena najdelikatnija pitanja jedinstvenog pravopisa. Ovom prilikom treba dodati, da je Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu još 1951. g. bilo odlučilo da napiše nov pravopis za potrebe na teritoriju NR Hrvatske, pa je u tu svrhu formiralo i svoju Pravopisnu sekciju, koja je radila oko dvije i po godine i sve je to mnogo olakšalo rad Komisije za pravopis na svim sastancima uopće, pa i na ovom najvažnijem — sarajevskom — na kome se raspravljalo o slijedećim pitanjima:

1. Interpunkcija (završetak diskusije);
2. Pravopisni znaci (ortografija);
3. Kratice;
4. Strane riječi u našem jeziku (etimološko ili fonetsko pisanje);
4. Oblik futura (budućeg vremena);
5. Raspravljanje o datim formulacijama pojedinih pitanja pravopisa;
7. Gramatička terminologija.

Dakle, kao što se iz gornjeg vidi, na sastanku Komisije u Sarajevu najveća se pažnja posvećivala najdelikatnijim pitanjima, t. j. onima, u kojima se dosadašnji hrvatski (Boranićev) i srpski (Belićev) pravopis razlikuju. I samo bratska sloga, ljubav i dobronamjernost učenjaka, kojim su vrlinama i bili rukovođeni, mogla je donijeti željene rezultate, da se ne povrijedi ničija osjetljivost.

Ulazak „Queen Mary“ u luku New York